Princíp kalkulácie doživotných dôchodkov z II. piliera

Súčasný systém výplaty dôchodkov z II. piliera pozná tri základné druhy dôchodkov: doživotné, dočasné (vyplácané poisťovňami) a programový výber (vyplácaný DSS). Doživotný dôchodok je ťažiskovým, keďže prioritou dôchodkového systému je zabezpečenie pravidelnej renty pre dôchodcu, ktorú bude poberať do konca svojho života. Dokument sa preto venuje práve tomuto druhu dôchodku a faktorom, ktoré vplývajú na jeho konečnú výšku.

Výšku doživotného dôchodku ovplyvňujú tri strany: poisťovňa, vláda, ale aj samotný klient – sporiteľ, aj keď každá z týchto strán iným spôsobom a rozličnými nástrojmi. Avšak všetky napokon vedú ku konečnej výške dôchodku. Túto situáciu možno jednoducho znázorniť takto:

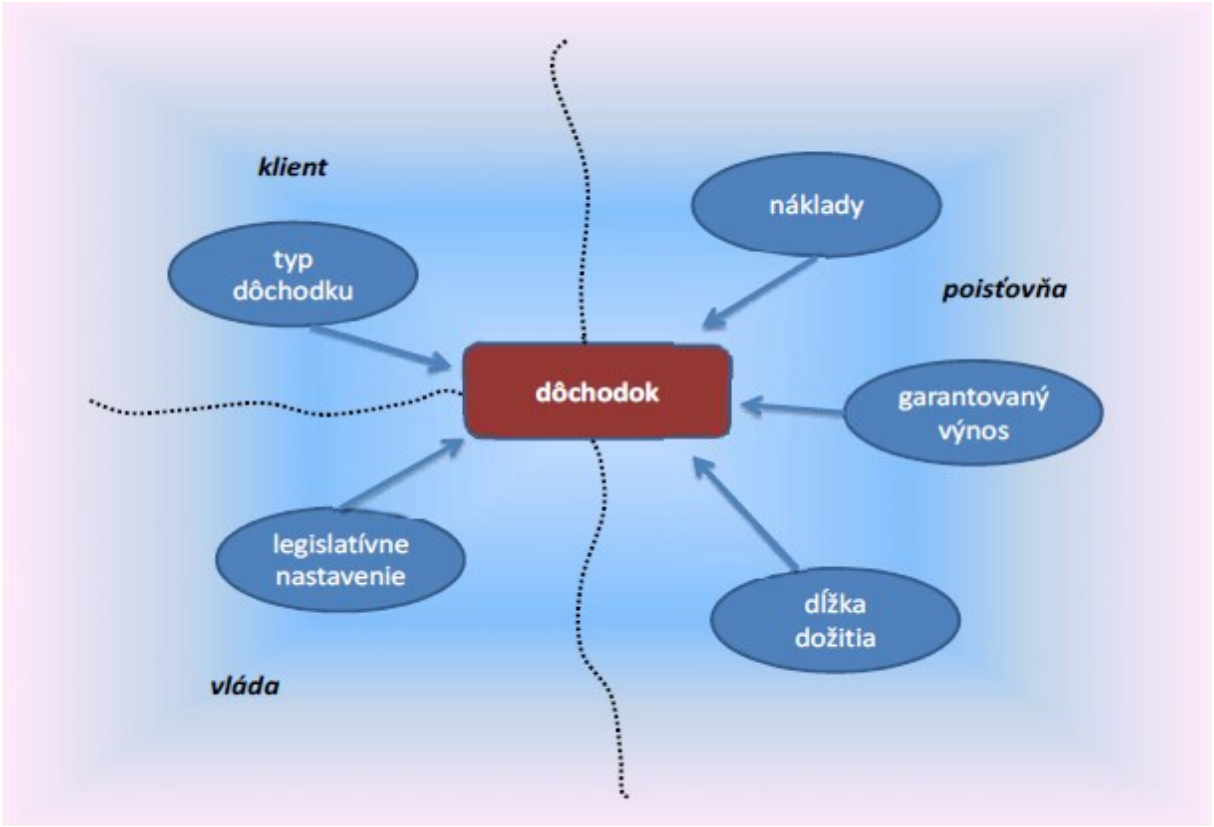

Vplyv jednotlivých subjektov i faktorov budeme analyzovať v ďalšom texte.

Ako ovplyvní výšku dôchodku sporiteľ?

Systém dáva pri doživotnom dôchodku sporiteľovi na výber viacero možností: jednoduchý doživotný dôchodok, dôchodok s pozostalostným krytím na jeden rok, dôchodok s pozostalostným krytím na dva roky. Každá z týchto možností má ešte dva varianty: fixný dôchodok – poberaný v rovnakej sume počas celej doby (s výnimkou podielov na prebytkoch) a indexovaný dôchodok – každoročne zvyšovaný o vopred dohodnuté percento. Z tohto hľadiska má tak sporiteľ na výber šesť možností a výška dôchodku pri každej z nich je odlišná.

Najvyšší ponúkaný dôchodok dosiahne sporiteľ, ktorý si vyberie fixný a bez pozostalostného krytia. Naopak, najnižší dôchodok v čase vystavenia ponuky je indexovaný dôchodok s pozostalostným

dôchodkom na dva roky. Kým pozostalostný dôchodok absolútne znižuje výšku mesačného doživotného dôchodku (keďže jeho časť sa nevyplatí dôchodcovi, ale pozostalým po jeho smrti), o vzťahu indexovaného a fixného sa to jednoznačne povedať nedá. Kým spočiatku môže byť rozdiel medzi fixným dôchodkom a indexovaným pomerne značný – v prospech fixného, časom sa indexovaný dôchodok postupne zvyšuje, a po uplynutí istého času je už vyšší než fixný, ktorý sa nemení. Rozhodnutie o type dôchodku, ktoré sporiteľ v čase kúpy urobí, má tak priamy vplyv na to, aký vysoký bude, a ako sa môže v budúcnosti meniť.

Ako ovplyvní výšku dôchodku vláda?

Vláda prostredníctvom legislatívy nastavuje základný rámec fungovania celého systému sporenia i vyplácania dôchodkov. Od tohto nastavenia závisí, aké možnosti sporiteľ bude mať, ako silná či slabá konkurencia sa vo výplatnej fáze vytvorí, ale dôležité je aj to, ako nadbytočnými požiadavkami systém predraží alebo, naopak, zlacní. Napríklad, samotná požiadavka štátu, aby sa doživotné dôchodky počas prvých 7 rokov poberania dedili (čo sa nikde vo svete nepoužíva) spôsobuje, že nie všetky úspory môže poisťovňa vyplatiť dôchodcom, ale časť musí vyplatiť tretím osobám. Nižší objem peňazí určený na výplaty dôchodkov tak celoplošne spôsobuje nižšie dôchodky, a to rádovo až o niekoľko percent.

Rovnako je pre výšku dôchodkov určujúca aj stabilita celého systému. Ak hrozia jeho neustále a zásadné zmeny, je odhad budúceho vývoja kľúčových veličín výrazne ťažký až nemožný. To negatívne vplýva na výšku dôchodkov.

Ako ovplyvní výšku dôchodku poisťovňa?

Pri výpočte doživotného dôchodku musí poisťovňa brať do úvahy najmä tri najdôležitejšie faktory: náklady, výšku garantovaného zhodnotenia a dĺžku dožitia.

<u>Náklady</u>

S výplatou dôchodkov sú vždy spojené určité náklady. Tie vznikajú na samotnom začiatku, pri prípravách inštitúcie na spustenie systému výplat a aj počas samotného procesu uzatvárania zmlúv a výplaty dôchodkov. Medzi najdôležitejšie položky patria náklady na prípravu informačného systému, mzdy a osobné náklady, náklady na prevod vyplatenej sumy dôchodku, náklady na kapitál poisťovne, atď. Tieto náklady by vznikli každej inštitúcii, ktorá by sa do výplaty zapojila – komerčnej poisťovni, DSS, Sociálnej poisťovni, či komukoľvek inému.

Pri vyčíslení nákladov sa vychádza z predpokladanej doby výplaty, pričom poisťovňa musí čo najpresnejšie odhadnúť, ako sa náklady budú v tomto čase vyvíjať. To znamená odhadnúť aj budúcu infláciu (v tomto prípade na veľmi dlhé obdobie), ale aj budúce zmeny legislatívy, ktoré môžu mať na výplatu vplyv. Odhadnúť všetky tieto faktory je však mimoriadne náročné, a ak chce poisťovňa ponúknuť čo najvyšší dôchodok, najmä v porovnaní s konkurenciou, musí náklady a svoj zisk tlačiť na minimálnu možnú mieru.

V momente, keď má poisťovňa správne odhadnutú výšku nákladov, vie určiť, akú časť úspor môže použiť priamo na výplatu dôchodku. Je logické, že vyššie náklady znižujú celkovú výšku vyplácaných dôchodkov, a naopak, nižšie náklady posúvajú vyplácané dôchodky nahor.

Garantovaný výnos

Časť úspor, ktorá je určená na výplatu dôchodkov, musí poisťovňa ďalej investovať a priniesť tak poberateľovi dôchodku dodatočný benefit. Na výber má krátkodobé cenné papiere (zmenky, štátne pokladničné poukážky, dlhopisy so splatnosťou do 1 roka, termínované vklady a pod.), či dlhodobé investičné nástroje (vládne a korporátne dlhopisy s dlhšou splatnosťou, akcie, alternatívne investície ako private equity, nehnuteľnosti, komodity a pod.). Dôraz na bezpečnosť a požadovanú likviditu týchto investícií núti poisťovne investovať pomerne konzervatívne, a navyše dbať na to, aby očakávané záväzky (splatnosť dôchodkov) boli v súlade so splatnosťou/návratnosťou investícií, ktoré ich kryjú.

V praxi to znamená, že okrem spomínaných krátkodobých cenných papierov poisťovne investujú najmä do dlhopisov. Z očakávaného výnosu jednotlivých investícií poisťovňa vyčísli celkový priemerný očakávaný výnos, ktorý zahrnie do výpočtu výšky dôchodku. Tento sa tak stáva pre poberateľa dôchodku garantovaným. Platí, že čím vyšší je tento garantovaný výnos, tým vyšší dôchodok môže poisťovňa ponúknuť, a naopak. Ak je skutočne dosiahnutý výnos nižší, než poisťovňa garantuje, musí vzniknutý rozdiel doplatiť z vlastných zdrojov. Ak je, naopak, skutočne dosiahnutý výnos vyšší, musí poisťovňa minimálne 90 % z tohto „nadvýnosu“ vyplatiť dôchodcovi – buď vo forme zvýšenia doživotného dôchodku alebo ako jednorazovú platbu („trinásty dôchodok“). Tento postup potom opakuje každý rok.

Ak je úroveň úrokových sadzieb na trhu nízka, nemôže poisťovňa dosiahnuť a teda ani garantovať vysoké zhodnotenie úspor, a tento fakt sa následne negatívne odrazí aj na výške dôchodku. Ak sa však situácia zmení, existujúci poberatelia o nič neprídu, keďže sa výrazne podieľajú na vzniknutom nadvýnose. Skutočný dôchodok tak bude ešte o niečo vyšší, než ponúkla poisťovňa v zmluve (ten je minimálny garantovaný, reálny môže byť vyšší).

Dĺžka dožitia

Pri výpočte dôchodku musí poisťovňa vedieť, na akú dlhú dobu predpokladá jeho výplatu. Nie je totiž jedno, či peniaze určené na výplatu rozdelí na 15, 20 či 25 rokov. Čím dlhšiu dobu sa predpokladá poberanie dôchodku, tým nižší tento dôchodok bude, a naopak.

Ako poisťovňa dospeje ku kvalifikovanému odhadu očakávanej dĺžky dožitia svojich dôchodcov? Dopracovať sa ku konečnému parametru nie je jednoduché. Poisťovňa musí vychádzať z toho, akých dôchodcov bude mať vo svojom kmeni. Keďže sporenie v II. pilieri nie je celoplošne povinné, sú napríklad úmrtnostné tabuľky Štatistického úradu na tento účel bez ďalšej úpravy nepoužiteľné. Akékoľvek iné úmrtnostné tabuľky tiež nemusia byť relevantné, keďže zobrazujú minulú alebo súčasnú situáciu. Avšak poisťovňu v tomto prípade nebude zaujímať, akého veku sa dožívali ľudia v minulosti, či akého sa dožívajú v súčasnosti, ale akého sa dožijú jej klienti v budúcnosti. Od roku 1990 do roku 2012 sa priemerný vek dožitia na Slovensku zvýšil o 5 rokov (zo 71,8 na 76,8, teda asi o 7 %). Vek dožitia vo veku 62 rokov (pri predpokladanom odchode do dôchodku) sa za rovnaké obdobie zvýšil zo 16,86 na 19,4 roka, teda o vyše 2,5 roka, t.j. o 15 %. Existuje preto reálny predpoklad, že aj súčasní noví dôchodcovia (cca 62-roční ľudia) sa budú dožívať vyššieho veku, než je dnes bežný. Vplyv na to má vývoj zdravotnej starostlivosti, zlepšujúci sa životný štýl ľudí, pokroky v medicíne a pod.

Keďže očakávaná dĺžka dožitia – a teda poberania dôchodku je významným faktorom, na ktorý citlivo reaguje výška ponúkaného dôchodku – musí poisťovňa použiť všetky dostupné údaje a fakty,

pomocou ktorých sa snaží čo najpresnejšie odhadnúť budúci vývoj. To tvorí absolútnu podstatu tohto typu poistenia. Na jednej strane však poisťovňa nemôže dôchodky rozpočítať na príliš dlhú dobu (argumentujúc, že zvolila konzervatívny prístup), pretože v porovnaní s konkurenciou neobstojí (ostatní ju predbehnú výškou dôchodku), ale ani na príliš krátku dobu. V takom prípade by síce dôchodky ponúkla výrazne vyššie a získala by klientov, ktorým by ale nedokázala garantovať, že ich bude vyplácať počas skutočnej doby dožitia. V dôsledku toho by musela buď vrátiť Národnej banke Slovenska licenciu alebo by si musela navýšiť kapitál, z ktorého by kryla dodatočné záväzky.

Často kladené otázky

Prečo vláda nestanovila jednotný vzorec pre výpočet dôchodkov?

Zákon o starobnom dôchodkovom sporení pôvodne vzorec obsahoval, avšak v praxi bol nevykonateľný. Ak by vláda alebo ktokoľvek iný vnútil poisťovniam svoje parametre a postupy, musel by potom za udržateľnosť takýchto dôchodkov prevziať zodpovednosť. Tá je v súčasnosti výlučne na poisťovniach – preto kľúčový nie je akýsi vzorec, či jediný správny parameter, ale schopnosť poisťovne preukázať dohľadu (NBS), že dôchodok bude schopná vyplácať do konca poberateľovho života, a to minimálne v dohodnutej výške.

Vysvetlime si to na príklade: Každý z nás chodí nakupovať potraviny. K štandardizovanému produktu, akým v súčasnosti doživotné dôchodky nepochybne sú, môžeme analogicky prirovnať napríklad rožky. Štát síce reguluje určité veci, ako napríklad dodržanie hygienických postupov a obsah škodlivých látok, avšak neprikazuje pekárom, aký recept majú pri ich výrobe použiť. Predmetom regulácie je teda bezpečnosť a zdravie občana (v našom prípade analogicky ochrana pred nesolventnosťou poisťovne a zabezpečenie trvalého plnenia záväzkov spojených s výplatou dôchodku), nie stanovenie jednotného pomeru surovín, potrebných na výrobu rožka.

Prečo parametre vstupujúce do výpočtu dôchodku nie sú zverejňované?

Očakávané priemerné zhodnotenie (technická úroková miera), použité pri výpočte dôchodku, je uvedené v ponukovom liste. Za parametrami, ako je očakávaná stredná doba dožitia, sú použité vlastné prieskumy a štatistické údaje poisťovní, vlastné či na mieru ušité modely od externých dodávateľov, a tak sú tieto parametre súčasťou know-how každej poisťovne, ktorých zverejnenie by jednotlivým poskytovateľom dôchodkov mohlo výrazne uškodiť. Rovnako to platí v prípade zverejňovania nákladovej politiky jednotlivých poisťovní. Navyše, jedno zverejnené konkrétne číslo by nemalo prakticky žiadnu vypovedaciu schopnosť – jeho zverejnenie ešte nie je zárukou, že postup pri jeho vyčíslení bol správny.

Späť k rožkom: ako zákazník, ktorý ich je, nepotrebujem vedieť, koľko droždia použil pekár na 1 kg múky, ako dlho nechal kysnúť cesto, či piecť rožok v rúre, ani to, aké mzdy platí zamestnancom, koľko energie pri výrobe spotrebuje, či je v zisku alebo v strate. Ak si vyberám z viacerých druhov, vyberiem si ten, ktorý mi viac chutí. Ak chutia rovnako, vyberám si ten, ktorý je lacnejší.

Ako je teda zabezpečená transparentnosť výpočtu dôchodkov?

Systém výplat je nastavený tak, že výsledný produkt je vysoko unifikovaný (doživotný dôchodok je doživotný dôchodok, nech ho vypláca ktorákoľvek poisťovňa). A tak sa hlavným faktorom pri

rozhodovaní sporiteľa stáva cena, resp. výška ponúkaného dôchodku. O konkrétnych možnostiach a ich cenách sa sporiteľ dozvie priamo z ponukového listu, kde vidí celý dôchodkový trh – z neho okamžite vie, čo dostane a za koľko. Systém je tak absolútne transparentný práve vďaka tomu, že v jednom čase dostane sporiteľ na jednom mieste všetky ponuky, ktoré sú plne porovnateľné. To, akým spôsobom sa jednotlivá poisťovňa dopracovala k výsledku, nie je pre sporiteľa podstatné. Napríklad aj v prípade kúpy lístka na vlak od konkrétneho prepravcu sa rozhodujeme podľa ceny (prípadne komfortu a pomeru oboch parametrov), nie na základe toho, akú časť cestovného použije spoločnosť na mzdy zamestnancov.

Kontroluje niekto, či poisťovne postupujú pri výpočte správne?

Áno, kontroluje to orgán dohľadu, a tým je Národná banka Slovenska. Robí tak vtedy, keď poisťovňa žiada o licenciu na vyplácanie dôchodkov z II. piliera, a robí to i priebežne resp. kedykoľvek na požiadanie. Poisťovňa musí NBS predložiť všetky relevantné prepočty a dokumenty, vrátane použitých parametrov a spôsobu ich kvantifikovania. Primárnym cieľom NBS je zabezpečiť, aby boli dôchodky vypočítané tak, aby ich vyplácanie vedela poisťovňa v budúcnosti garantovať počas celej doby výplaty.

Kto mi zabezpečí férový dôchodok z poisťovne?

Trh. Férový dôchodok totiž nie je ten, ktorý si vysníva štátny úradník, či samozvaný „odborník“, ktorý ho však nemusí potom desaťročia vyplácať a jeho výšku a doživotnosť garantovať. Férový dôchodok je taký, ktorý vznikol na základe použitia správneho postupu a realistických predpokladov, ktoré zabezpečujú garanciu jeho výplaty do konca života poberateľa v dohodnutej výške. Brzdou proti účtovaniu nadmerných nákladov či ziskov poisťovní má byť to, čo v každom trhovom mechanizme – konkurencia, v tomto prípade výrazne podporená jasnou a prehľadnou ponukou všetkých subjektov na jednom mieste, v jednom čase.

Ako vzniká poisťovni zisk?

Zisk alebo strata poisťovne v súvislosti s výplatou dôchodkov nevzniká okamžite, a tobôž nie pri každej jednej zmluve. Zisk či strata poisťovne sa prejaví až po pomerne dlhej dobe, kedy je jasné, ako presne odhadla – alebo neodhadla – vývoj spomenutých kľúčových parametrov. Vzhľadom na veľmi dlhú dobu trvania vzťahu medzi poisťovňou a dôchodcom môže aj relatívne malá odchýlka odhadu od reality spôsobiť poisťovni stratu a nutnosť doplniť vlastný kapitál na jej krytie. Naopak, pri lepšom vývoji, než poisťovňa očakávala, sa časť tohto prebytku vracia späť poberateľovi dôchodku. Riadenie hospodárskeho výsledku je v tomto prípade dlhodobý proces.

Upozornenie:

Uvedené informácie majú slúžiť pre účely lepšej informovanosti širokej verejnosti o princípoch, akými poisťovne vypočítavajú dôchodky z II. piliera. Uvedené princípy boli na tento účel výrazne zjednodušené a môžu obsahovať drobné nepresnosti. Poisťovne sa pri výpočte musia riadiť nielen princípmi finančnej matematiky, ale aj platnou legislatívou, ktorá im ukladá povinnosť vytvárať technické rezervy nielen na krytie základných záväzkov, ale aj na iné nepredvídané situácie. Cieľom je totiž garantovať, že poisťovňa bude schopná vyplácať dohodnutý dôchodok skutočne do konca života každého jedného poberateľa, a to v plnej výške, ktorú si s ním dohodla.